

Forskningsetikens nya huvudfråga

I nummer 3 av Svensk Kirurgi beskrev Henrik Thorlaciuss och Ulf Gunnarssons olika sätt att mäta forskning och att dessa siffror måste tolkas med försiktighet. Det är dock inte bara felaktig beräkning av *impact* som är problemet i den vetenskapliga förlagsindustrin. Falsa tidskrifter, dubiösa bokförlag och köpta medförfattarskap är slående exempel på att där det finns pengar, finns det alltid oseriösa aktörer. Stefan Eriksson, docent i forskningsetik vid Uppsala Universitet, beskriver dessa mörka sidor av forskningen och föreslår åtgärder för att hantera dem.

Foto: Tove Godskesen

STEFAN ERIKSSON
stefan.eriksson@crb.uu.se
Uppsala

Forskningsetiken har länge dominerats av frågor om hur människor (och sedermera även andra djur) som deltar i forskning bäst kan skyddas från skada och lidande. Det har också länge funnits en livlig diskussion om forskarens ansvar för de konsekvenser forskningen ger upphov till, liksom om det professionella ansvar som olika yrkesgrupper inom forskningen har. På senare tid har forskningsetiken dock alltmer handlat om forskningens integritet, eller som det populärt kallas; forskningsfusk.

Den falska akademien

Fokus har länge legat på enskilda individers felsteg och en del forskare, som Schön, Sudbö, Fuji och Hwang Woo-Suk, har blivit kända världen över för sin oredlighet. Tyska ministrar har visat sig plagiera avhandlingar och i Sverige förfalskade "årets svensk" Refaat El-Sayed på 80-talet sin doktorsgrad i ett mycket uppmärksam-

mat ärende. Det kommer alltid att finnas "rötägg" eller personer i avsaknad av omdöme inom forskningen och i det offentliga livet, men mer allvarligt är antagligen alla de små avvikelser från vetenskaplig noggrannhet och ärlighet som görs i forskningsmiljöer varje dag, vilka riskerar att sakta undergräva vetenskapens auktoritet och förmåga att finna robust kunskap. Idag lever forskare under stark press att publicera sig och det har vuxit fram en hel industri som söker svaret upp mot detta behov; med andra ord erbjuds marknadsmässiga lösningar. Tyvärr är en del aktörer så oseriösa – och förslagna – att även forskare som menar väl kan hamna i deras klor. Den publikation de stoltserar med kan då i själva verket komma att bli en kvarnsten om halsen. Detta är vad vi kallar **den falska akademien**: en gråzon befolkad av tvivelaktiga eller rent av bedrägliga aktörer som slår mynt av forskarens vilja att tillskansa sig så mycket meriter som möjligt

med så liten ansträngning som möjligt. Så har till exempel bedragare skickat ut falska meddelanden om att artiklar accepterats (på något sätt har de kommit över tidskriftens lista över artiklar som är under granskning) och bett om att författaravgiften ska betalas (till deras eget konto givetvis). Ett annat bedrägeri är att skapa falska konferenser som slår mynt av prestige i att vara inbjuden talare på internationella konferenser.

Oseriösa tidskrifter

En aktör inom den falska akademien är tidskrifterna. Att de har skiftande kvalitet är vida känt. Men med intåget av så kallad *open access* har nya möjligheter öppnat sig. Dessa tidskrifter tjänar pengar på att forskarna själva betalar dem publiceringsavgifter, oftast över 10 000 kr per artikel, i syfte att själva innehållet kan spridas fritt utan prenumerationer och *paywalls*. Att det finns så mycket att tjäna har dock lockat allehanda oseriösa personer

— den falska akademien?

och bolag att starta upp detta slags tidskrifter. I värsta fall handlar det om så kallade kidnappade tidskrifter, med en exakt replika av tidskriftens hemsida på nätet, utom vad gäller det konto som pengarna skickas till.

Återigen ett rent bedrägeri alltså.

Många förstår omedelbart vad det är fråga om när ett e-postmeddelande dyker upp som erbjuder en att skriva i eller redigera en sådan tveksam tidskrift – men ibland är det mycket svårt att skilja de seriösa aktörerna från bluffmakarna. En hjälp för forskaren är här

en lista som underhålls av Jeffrey Beall, en amerikansk bibliotekarie, som förtecknar potentiellt oseriösa tidskrifter och förläggare (listan finns på adressen <http://scholarlyoa.com/>). På listan återfinns kring 700 enstaka, fristående tidskrifter, men lägger man samman dem med alla de som stora förläggare ger ut så är antalet tidskrifter över 6000! Så det rör sig inte om en särskilt liten industri.

Vägledning till författare

Ett annat sätt att hitta rätt är att titta på en förteckning över erkända *open access*-tidskrifter (se *Directory of Open Access Journals*, DOAJ.org). Självklart

kan det finnas tidskrifter som ännu inte återfinns i någon av listorna, eller så kan en tidskrift felaktigt ha klassats som ok eller inte ok. Man måste därför också använda sitt eget omdöme och undersöka saken (se frågorna nedan).

”Ibland är det mycket svårt att skilja de seriösa aktörerna från bluffmakarna. En hjälp för forskaren är här en lista som underhålls av Jeffrey Beall, en amerikansk bibliotekarie, som förtecknar potentiellt oseriösa tidskrifter och förläggare.”

Ett problem med dessa tidskrifter är att de påstår sig ha fackmannamässigt granskning (*peer review*) av artiklarna innan de accepteras, fastän det ofta inte är fallet. Därmed blir publikationens värde allvarligt devalverat – om inte andra forskare kontrollerat att den håller streck, vet

vi inte om den går att lita på (det kan vi förstås inte säkert veta även om den granskats, men den har då passerat ett

första nålsöga och chansen att den är vederhäftig ökar). Många har ganska roligt åt dessa tidskrifter, till exempel sände en anonym forskare från Östeuropa in en påhittad nonsensartikel till en förläggare som heter AICIT. Väldigt snabbt skrev förläggaren en falsk granskning, accepterade artikeln, och sände en räkning till forskaren; något som sedan kunde avslöjas för alla och envar (se Bealls blogg på ovanstående adress, 25 juni). Liknande avslöjanden har gjorts många gånger de senaste åren. Tyvärr kan det kosta att komma till insikt om att man nog inte vill vara en del av denna bransch; att dra tillbaka en artikel från förläggaren OMICS (se vidare nedan om dem) kostar idag runt tre tusen kronor i en administrativ avgift (<http://scholarlyoa.com/2015/05/28/omics-group-now-charging-for-article-withdrawals/#more-5425>)!

Falsk *peer-review*

Tydligt finns det även firmor som säljer sådan falsk sakkunniggranskning. *BioMed Central* upptäckte i

Jocalyn Clark: Frågor inför inbjudan att skriva för en tidskrift:

1. Finns tidskriften på Bealls lista (inte bra) eller i DOAJ (bra)?
2. Är förläggaren medlem av en hedervärd professionell organisation som värnar god publiceringssed, som COPE eller OASPA?
3. Är tidskriften seriöst indexerad, t.ex. i PubMedCentral eller Web of Science?
4. Finns verifierbara kontaktuppgifter till tidskriften och dess anställda (epost, postadress, telefon)?
5. Framgår det tydligt vad det kommer att kosta att publicera i detta forum?

Källa: <http://blogs.bmj.com/bmj/2015/01/19/jocalyn-clark-how-to-avoid-predatory-journals-a-five-point-plan/>

november 2014 att ett femtiotal artiklar hade falska granskningar. Snart fann de allt fler fall av detta i sin portfolio av ansedda tidskrifter, spridda över olika tidskrifter, författare och ämnen. De drog slutsatsen att det måste finnas ett antal firmor bakom detta som säljer de falska granskningarna och startade därefter en utredning. Tillbakadraganden av artiklar pågår.

Oseriösa bokförlag

Det är inte bara tidskrifter som fejkas. Bokförlag vill också tjäna pengar även om vad de producerar inte för vetenskapen framåt ett dugg. Till exempel har förläggaren *IGI Global* specialiserat sig på att ge ut stora samlingsvolymer. De trycks i några tiotal exemplar som kostar kanske 5 000 kr styck. Idén är att den som sammanställer boken (som redaktör) får en fin merit på sin publikationslista medan förlaget drar in pengarna på att sälja de fåtal exemplaren som pliktexemplar till bibliotek. I slutändan avlönar allmänheten alltså dessa skojare. Boken kommer dock inte att ha någon som helst påverkan på den vetenskapliga utvecklingen och är inte efterfrågad av någon (och varför ska urvalet, gjort av en sådan dubiös person, ges någon som helst kvalitetsstämpel?) Under tecknad har själv utsatts för att behöva delta med en artikel i en sådan volym, utgiven av ett större och mer ansett förlag. Om man inte äger upphovsrätten har man nämligen inget att säga till om i saken. Det är tråkigt att se att de mer ansedda förlagen nu tydligen börjar ta efter sådana skojare för att hänga med på en allt mer konkurrensutsatt marknad.

Manipulation av *impact*-poäng

Tidskrifter indexerar och erhåller *impact*-poäng på basis av hur ofta deras artiklar citeras av andra (se Svensk Kirurgi nr 3/2015, sid 112, reds anm). Inga tvivelaktiga tidskrifter skulle någonsin kunna ha särskilt höga poäng i en sådan sammanställning om den gjordes med omsorg, men det finns möjligheter att manipulera även detta. Ett sätt är att skapa citerings-karteller, där ett antal tid-

skrifter sluter en överenskommelse om att citera varandras artiklar i en överdriven omfattning. På så sätt kan de alla erhålla en hög *impact*. En del tidskrifter uppmanar författarna att hjälpa till, så skrev *Thamasat International Journal of Science and Technology* i sina instruktioner att "Var vänlig och inkludera några referenser till andra artiklar i TIJSAT som relaterar till er egen, så att tidskriftens *impact factor* kan öka" (min översättning). Ett annat sätt är att anlita indexeringsföretag som själva är oseriösa. När indexerings-tjänsten *Index Copernicus* rankade en okänd tidskrift vid namn *Acta Myologica* före *Nature* och *Science* och gav den *impact* över 53 så reagerade Beall och många andra.

Under tecknad erbjöds nyligen att skriva i en bioetisk tidskrift, men något kändes inte rätt, så den undersöktes närmare. Fantastiskt nog beskrev förläggaren, *OMICS International*, på sin hemsida hur en av förlagarna med att publicera med dem var att de är duktiga på att manipulera *impact*, vilken "beräknas utifrån referenser inte bara i forskningsartiklar, utan också i översiktsartiklar (som tenderar att få fler referenser), ledare, brev, konferensabstrakt, korta meddelanden och fallrapporter. Att inkludera dessa publikationer ger otaliga möjligheter för redaktörer och förläggare att manipulera uträkningen av *impact* och snabbt höja sina siffror" (2015-04-08, min översättning). De är i alla fall ärliga.

Köpta författarskap

Ett annat sätt att tillförsäkra sig falska meriter som erbjuds är att köpa författarskap. Tidskriften *Science* gjorde ett riktigt scoop när de avslöjade vad de

kallade "China's Publication Bazaar" den 29 november 2013. Av misstag hade en journalist på tidskriften erbjudits att köpa sig ett författarskap på en artikel som skulle publiceras i ansedda *International Journal of Biochemistry & Cell Biology*. Journalisten kunde spela med och följa processen inifrån; det visade sig att fyra andra som fått erbjudandet faktiskt utnytt-

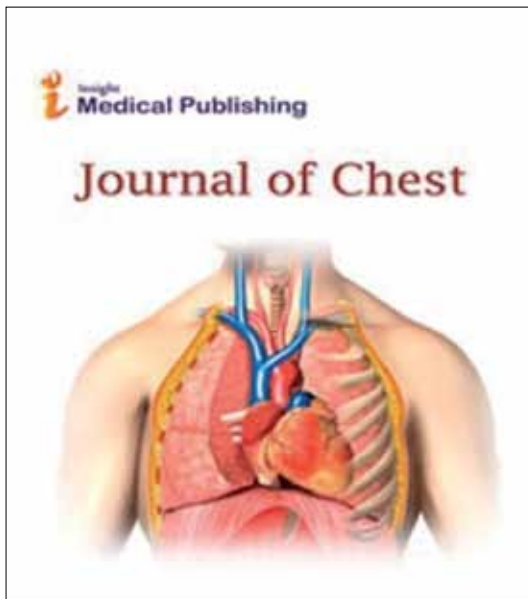
"Vi vill ju i slutändan inte ha dem som är bäst på att ta genvägar, utan de som är bra forskare. För att stävja denna utveckling måste en ökad medvetenhet om den falska akademien spridas bland forskare och dem som bedömer forskare."

jade möjligheten. Priset för att få ännu en publikation i meritlistan var här den nätta summan 14 800 dollar! Detta var inte en enstaka händelse: I Kina finns det rena mäklar-kontor för att köpa sig tillträde till mer eller mindre legitima akademiska artik-

lar, visade det sig i undersökningen *Science* utförde.

Inte för att vi i väst ska peka finger enbart mot andra delar av världen. För några månader sedan annonserade en kanadensisk firma, *Cloud Consulting Company*, baserad i Toronto, efter avhandlingsskribenter för heltidsanställning. För uppemot 700 000 kronor om året kan man få ägna sig åt att i det egna hemmet sitta och skriva avhandlingar åt sina "klienter".

Frågan är ju nu om vi framöver längre kan lita på forskares meritlistor. Det kan nog inte göras utan att de granskas kritiskt. Det allvarliga med den utveckling vi nu ser är att tillit och förtroende undergrävs och att vi blir tvungna att ägna allt mer tid åt att i efterhand granska publikationer och andra meriter för att se om de är vederhäftiga. Vi riskerar annars att ge medel till, anställa eller beförtra helt fel personer. Vi vill ju i slutändan inte ha dem som är bäst på att ta genvägar, utan de som är bra forskare. För att stävja denna utveckling måste en

Ett exempel på den nya fuskindustrin: oseriös förläggare försöker rida på det renommé som tidskriften CHEST har och lura över den seriösa tidskriftens skribenter, redaktörer och granskare till sig själv.

ökad medvetenhet om den falska akademien spridas bland forskare och dem som bedömer forskare.

Vad kan vi göra?

Till dags dato har det främst varit enskilda aktivister och journalister (inte sällan sammanfaller detta) som arbetat för att avslöja detta fenomen och för att få forskningsinstitutioner, anslagsgivare och tidskrifter att uppmärksamma problemet och vidta åtgärder (några exempel i lästipsen nedan). Men det räcker inte. Jag har mött flera välmenande forskare som

tackat ja till att vara redaktörer för eller skribenter inom den falska akademien, utan att verka ha haft avsikten att fuska. Här krävs flera åtgärder, jag föreslår exempelvis följande:

- Vi bör ge någon organisation med ordentliga resurser i uppdrag att göra vad Jeffrey Beall idag gör på egen hand med sin lista.
- Vi bör skapa en heltäckande databas över alla tillbakadragna artiklar.
- Vi bör utveckla mjukvara som automatiskt kollar publikationslistor för falska och tvivelaktiga meriter vid anslagssökande.

- Vi bör underkänna sökande som deltar i denna verksamhet från att söka tjänster och befordringar.
- Vi bör ge anslag till forskning som adresserar detta i Sverige.

Det finns mycket som kunde göras men man kan nästan uppleva det som att den etablerade forskningsvärlden i själva verket förringar problemet eller önskar att möjligheten att ta genvägar ska finnas kvar. Nu krävs istället krafttag!

Källor/Fortsatt läsning

De två idag aktiva som gjort mest för att sätta sökljuset på dessa skumma aktiviteter inom vetenskaplig publicering är utan tvekan Jeffrey Beall som har sin blogg på <http://scholarlyoa.com/>, samt bloggen Retraction Watch som återfinns på <http://retractionwatch.com/>. Alla fall omnämnda ovan som inte är självupplevda har också rapporterats om av dem.

En tidig aktivist var Joerg Zwirner som drev *AbnormalScience*, en blogg som dock tvingades stänga efter hot om juridiska åtgärder från några av dem som där av Zwirner pekades ut som fuskare.

Min och andras granskning av OMICS kan man läsa mer om på: <http://etikbloggen.crb.uu.se/2015/04/14/betala-sa-publicerar-vi/>. ■